

SROVNÁVACÍ SLOVANSKÁ JAZYKOVĚDA

První kroky slovanské filologie na brněnské universitě byly poznamenány dvěma šťastnými okolnostmi: byla to především ta skutečnost, že se jejím zakladatelem stal vědec tak významného jména, jakým byl *Václav Vondrák* (1859–1925), následovník Miklošičův a Jagičův, autor proslulých prací *Vergleichende slavische Grammatik* (I. 1924, II. 1928)) a *Altkirchenslavische Grammatik*. Druhou příznivou okolností – související ovšem s první – bylo to, že tvůrci brněnské slavistiky se neomezovali jen na úzce specializovaná odvětví, ale že od počátku uvědoměle usilovali o široké, komplexní pojetí své vědní disciplíny. Tak se na filosofické fakultě v Brně vedle bohemistiky a od r. 1923 i rusistiky formuje a pěstuje též srovnávací slovanská jazykověda. Jako speciální obor studijní existovala tato disciplína toliko v soustavě rigorózních zkoušek k získání titulu „PhDr.“, kdežto učitelky se studovala právě jenom jako filologie specializovaná úže; přesto i v tomto typu studia bylo na slavistickou lingvistickou komparatistiku pamatováno, zvláště v souvislosti s povinnými přednáškami a cvičeními ze staroslověnštiny.

Po smrti *Václava Vondráka* ujal se přednášek a cvičení ze staroslověnštiny a srovnávací slovanské filologie *František Trávníček* (1888–1961). Těžiště Trávníčkovy činnosti spadá ovšem do oblasti bohemistiky. Avšak svou činností pedagogickou i některými svými statěmi, které mají širší srovnávací dosah, přestože jsou založeny především na materiálu českém, patří též on k průkopníkům srovnávací slovanské jazykovědy na brněnské universitě.

V letech svého působení na fakultě (1921–1931) zabýval se srovnávacím studiem slovanských jazyků také *Miloš Noha* (* 1901), který kromě otázek etymologických a morfologických věnoval pozornost hlavně slovanskému hláskosloví.

Rozvoj srovnávací slovanské jazykovědy na brněnské filosofické fakultě je však především spjat se jménem jednoho z nejvýznamnějších současných slavistů – *Bohuslava Havrána* (* 1893), který po svém příchodu do Brna v r. 1929 rozvinul pozoruhodnou vědeckou, publikační i organizátorskou činnost; jí se brněnská slavistika zapsala do historie slavistiky evropské i světové. V Brně vydal Havránek spis *Genera verbi v slovanských jazycích II.* (1937) a uveřejnil řadu prací řešících problematiku fonologickou. Havránkova pozornost – v pracích tištěných i v přednáškách a seminářích – se soustřeďovala rovněž na vzájemné vztahy slovanských jazyků i na otázky poměru slovanských jazyků k jazykům jiným, zvláště na problematiku balkánského jazykového svazu. Znamenitý je přínos *Bohuslava Havrána* ke studiu staroslověnštiny, staroslověnských a církevněslovanských literárních památek. Velmi záslužná je pak i vědeckoorganizátorská činnost Havránkova, především jeho vůdčí účast na práci všech slavistických sjezdů (počínajíc prvním v Praze r. 1929), konferencí a sympozií, péče o vydávání bibliografie, o vybudování brněnské seminární knihovny i jeho hájení zájmů fakulty za okupace.

Tvůrcím způsobem zasáhl v době svého působení v Brně (1933–1939) do oblasti srovnávacího slavistického bádání i *Roman Osipovič Jakobson* (* 1896), jehož vědecké zájmy svou šíří přesahují hranice lingvistiky. Za všechny jeho práce mající význam pro srovnávací slovanskou jazykovědu jmenujme zde alespoň jeho *Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves* (TCLP 1929).

Za poměrně krátkou dobu své existence mezi dvěma válkami získala si br-

něnská slavistika dobré jméno u nás i za hranicemi a vychovala také řadu absolventů, z nichž se mnozí stali významnými odborníky.

Slibný vývoj byl přerušen v r. 1939 uzavřením českých vysokých škol a nacionální okupací. Tato doba těžkých a často nenahraditelných ztrát však neznamenala přerušení vědecké činnosti. Naopak, právě v tomto období byla napsána řada základních prací, jejichž vydání po roce 1945 umožnilo rychlé začlenění mezer vzniklých válkou a další úspěšný rozvoj brněnské slavistiky.

Po odchodu prof. Bohuslava Havránka na Karlovu universitu (1945) nastoupil na jeho místo významný slavista prof. *Josef Kurz* (1901–1972). V jeho osobě se brněnská slavistika zaměřila především na otázky paleoslovenistiky, na problematiku byzantsko-slovanských vztahů a na dějiny slavistiky. Nejdůležitější, široce slavisticky zaměřenou prací Josefa Kurze je studie o otázce členu ve slovanských jazycích, zvláště ve staroslověněštině; řeší se v ní i mnoho jiných důležitých otázek syntaktického a sémantického rázu. Nejvlastnějším pracovním polem prof. Kurze je ovšem paleoslovenistika sama; z této vědní oblasti jsou komparatisticky významné zejména též jeho stati o úloze staroslověněštiny v kulturní historii Slovanstva a o jejím významu pro historicko-srovnávací studium slovanských jazyků. Pedagogicky pěstoval Kurz slavistickou komparatistiku jak ve svých seminářích paleoslovenistických, tak bohemistických.

Paralelně s prof. Kurzem přednášel o slovanské jazykovědě prof. *Adolf Kellner* (1904–1953); soustřeďoval se především na oblast slovanské morfologie a dialektologie. Pro srovnávací slovanskou jazykovědu jsou důležité jeho úvahy o teritoriálních kontaktech slovanských jazyků, o dialektech přechodných a smíšených atp. Většina jeho prací spadá však do bohemistiky, zčásti do polonistiky.

Z mnoha žáků, které vychoval za svého plodného působení na filosofické fakultě v Brně Josef Kurz, zaměřili se na studium srovnávací slovanské jazykovědy především *Jaroslav Bauer* (1924–1969) a *Radoslav Večerka* (*1928). Jaroslav Bauer se od studia otázek pádové syntaxe ve staroslověněštině (kterému se začal spolu s Radoslavem Večerkou z podnětu prof. Kurze věnovat) postupně dostával k důsledně komparatisticky orientovanému studiu slovanské syntaxe v širokém záběru. Napsal řadu materiálův bohatě fundovaných a objevných statí z různých oblastí syntaxe slovanských jazyků. Výbor z nich vyšel s názvem *Syntactica slavica* (Brno 1972). Hlavní Bauerův zájem se přitom soustřeďoval na výzkum souvětí. Nejvýznamnějším plodem v této oblasti jeho činnosti je monografie *Vývoj českého souvětí* (1960). Bauer byl dále spoluautorem důležitých vysokoškolských příruček. Jako jeden z našich předních syntaktiků stal se Jaroslav Bauer hlavním zakladatelem tradice brněnských symposií o aktuálních otázkách slovanské syntaxe, z nichž se za mezinárodní účasti a s širokým ohlasem ve vědeckých kruzích realizovala s úspěchem již tři (1961, 1966 a 1971). Sborníky materiálů z těchto symposií vydává UJEP s názvem *Otázky slovanské syntaxe* (I, II, III). Rozsáhlá a všestranná činnost prof. Bauera, již brněnská slavistika znovu potvrdila své čestné místo na mezinárodním slavistickém fóru, byla bohužel přerušena jeho předčasnou smrtí.

Otázkám slovanské syntaxe věnuje hlavní část své činnosti i druhý ze žáků prof. Kurze — doc. Radoslav Večerka, který uložil výsledky svého zkoumání především do knižní monografie *Syntax aktivních participií ve staroslověněštině* (1961); kromě toho se zabývá i výzkumem jiných oblastí staroslověněštiny. Vedle statí z oboru jazykovědné bohemistiky, rusistiky a bulharistiky publikuje Ve-

čerka též práce ze srovnávací slovanské syntaxe i z praslovanského hláskosloví a morfologie.

Plodně zasahuje do obecně slovanské problematiky prof. *Arnošt Lamprecht* (* 1919). Využívaje tvůrčím způsobem metod pražské lingvistické školy, zasazuje své zkoumání vývoje fonologického systému češtiny do širokého rámce slovanských jazyků. Zasahuje i do praslovanské fonologie i morfologie a je autorem speciálních prací o vývoji fonologického systému jak v oblasti západoslovanské, tak v oblasti východoslovanské (praruské). Výzkum těchto vývojových souvislostí přivedl pak Lamprechta zcela zákonitě k problematice vzniku a diferenciaci slovanských jazyků, které věnoval několik důležitých statí, zčásti spolu s *Mirkem Čejkou* (* 1929).

Studium ruské syntaxe, zejména jednoduché věty, se stalo východiskem k širce založenému a vývojově pojatému výzkumu jednoduché věty ve všech slovanských jazycích pro pracovníka v oblasti rusistiky prof. *Romana Mrázka* (* 1921).

Otázkami slovanské stylistiky a její teorie zabýval se prof. *Milan Jelínek* (* 1923), jehož práce mají jinak převážně ráz bohemistický. Jelínek věnoval zájem rovněž srbocharvátštině.

Ke vzájemným vztahům slovanských jazyků, zejména moderních jazyků spisovných, v oblasti syntaxe přispívá bohemista *Miroslav Grepl* (* 1929).

V duchu co nejširšího pojetí slavistického bádání se od založení slovanské filologie jako vědního oboru na filosofického fakultě v Brně přihlíželo vedle obecně slavistických disciplín i k prohloubenému studiu jednotlivých slovanských jazyků. Vedle hlavních oborů — češtiny (se slovenštinou) a ruštiny — věnovala se pozornost i ostatním slovanským jazykům. Bylo tomu tak především ve speciálních lektorských cvičeních (v poválečné době jsou realizována cvičení ze všech slovanských jazyků); posluchači-slavisté si zpravidla zapisují alespoň jeden kurs dalšího slovanského jazyka. Kromě toho se v poválečné době realizuje na filosofické fakultě i studium dalších slovanských filologií jako studijních oborů, a to polštiny, bulharštiny a srbocharvátštiny. Jejich studium je však speciálně kombinováno i regulováno, takže je absolvuje vcelku jenom nepatrný počet posluchačů.

Je třeba říci, že se komparatistické hledisko uplatňuje kromě toho i v pedagogickém a vědeckovýzkumném působení jednotlivých pracovníků na úseku těchto filologií dílčích. Při výuce i výzkumu všech „cizích“ slovanských jazyků tvoří přirozené kontrastivní pozadí lingvistické deskripce jazyk mateřský. Tento typologicky porovnávací přístup k jednotlivým slovanským jazykům — a to nikoli v podobě spontánní a bezděčné, nýbrž s metodologickým zdůvodněním a teoretickým záměrem — je příznačný pro činnost brněnských rusistů. Soustavně a promyšleně jej na veškerou svoji práci aplikují *Bořivoj Novák* (1906–1973), *Roman Mrázek* (* 1921), *Stanislav Žaža* (* 1929), *Jiří Brym* (* 1921), *František Březina* (* 1916), *Jiří Jiráček* (* 1924) i další pracovníci katedry ruského jazyka, stejně jako na úseku slovakistiky *Jarmila Bartáková* (* 1933), na úseku serbo-kroatistiky *Milan Jelínek*, na úseku bulharistiky *Radoslav Večerka*, na úseku polonistiky pak po zesnulých *Adolfu Kellnerovi* a *Jaroslavu Bauerovi* externí spolupracovník fakulty *Jan Balhar* (* 1931).

Na poli bohemistiky docházelo spíše uplatnění srovnávací slovanské hledisko historické, resp. genetické. Objevuje se např. v pracích o vlivech jiných slovanských jazyků na spisovnou češtinu (hlavně v době nové), jimiž ke srovná-

vací slovanské jazykovědě přispívají Milan Jelínek a Miroslav Grepl. A tvoří nedílnou součást úvah o historické mluvnici češtiny, v níž pracují po Františku Trávníčkovi, Adolfu Kellnerovi a Jaroslavu Bauerovi Arnošt Lamprecht, *Dušan Šlosar* (* 1930) a *Zdenka Rusínová* (* 1939), i prací z české dialektologie, již se po zesnulých profesorech Trávníčkovi, Kellnerovi i doc. *Aloisu Gregorovi* (1888 až 1971) zabývají zejména Arnošt Lamprecht, *Jan Chloupek* (* 1928) a externí spolupracovníci fakulty *Věra Michálková* (* 1925), *Josef Skulina* (* 1920) a *Antonín Vašek* (* 1925).

Metodologicko-teoretický i materiálový rámec srovnávací jazykovědy slovanské tvořil a tvoří na filosofické fakultě v Brně srovnávací jazykozpyt indo-evropský.

Z celkového přehledu vyplývá, že slavistické bádání na filosofické fakultě v Brně má velmi solidní tradice a dobrý zvuk ve slovanském i neslovanském světě. V duchu těchto tradic snaží se pracovat i nejmladší generace slavistů; obohacuje je přitom novými koncepcemi a přihlížením k výsledkům, jichž dosáhla současná lingvistika ve světě.

Arnošt Lamprecht
Stanislav Žaža